

**EKOFEMİNİZM BAĞLAMINDA DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN
İNCELENMESİ**
AN ANALYSIS OF DEDE KORKUT STORIES IN THE CONTEXT OF
ECOFEMINISM

Nursu Nida KARA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı, Türk Halk Bilimi,
Tokat/Türkiye.

Master Student, Tokat Gaziosmanpaşa University, Turkish Language and
Literature, Turkish Folklore,
Tokat/Türkiye.

nursunidakaraa@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8888-934X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1332348

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25.07.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25.11.2023

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kara, N. N. (2023). Ekofeminizm Bağlamında Dede Korkut Hikâyelerinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 520-539.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Öz: Ekofeminizm, çevre sorunları ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki bağlantıyı vurgulayan bir düşünce ekolüdür. Doğayı ve kadınları sistematik bir düzeyde sömüren ve ezen ataerkil kapitalist sistemi eleştirmektedir. Ayrıca çevresel yıkımın kadınlara yönelik şiddet ve sömürü ile bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri, Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında yer almakta ve Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan uzun bir geleneğe dayanmaktadır. Hikâyelerde, erkek kahramanlığı ve savaşçılığı merkeze alarak sıklıkla doğa ve çevreyle kurulan ilişkiler tasvir edilmektedir. Ekofeminist bir mercekte bakıldığında pek çok açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak, hikâyelerdeki doğa tasvirlerinin ve çevresel temaların ekofeminist analizi, insanların doğayı nasıl etkilediğini göstermektedir. Avcılık, çiftçilik ve hayvancılık, kahramanların doğayla olan ilişkilerini dengelemeleri gerektiğini belirtmektedir. Ekofeminizm, bu denge olmadan doğanın istismar edildiğini ve çevresel dengesizliklerin ortaya çıktığını savunmaktadır. İkinci olarak, ekofeminizm Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın karakterlere uygulanabilir. Kadın karakterler sıklıkla erkekleri destekleyici roller oynamaktadırlar. Ekofeministlere göre ataerkil kültür kadınları ve çevreyi sömürmekte ve boyun eğdirmektedir. Son olarak, Dede Korkut Hikâyeleri'nde vurgulanan erkek kahramanlık ve savaş teması, ekofeminist bir bakış açısıyla eleştirilebilir. Erkek kahramanlık ve savaş teması, doğanın tahribatına yol açabilecek bir erkek egemenliği ve şiddet kültürünün teşvik edildiğini ima etmektedir. Bu perspektife göre, erkeklerin üstünlüğü, kadınların ve doğanın sömürülmesine ve baskı altına alınmasına katkıda bulunmaktadır. Bu makalede, Dede Korkut Hikâyeleri'nin doğa, çevre, kadınlar ve toplum arasındaki ilişkilerin ekofeminist bir analizi yapılmaktadır. Toplumun doğa ve kadınlarla olan ilişkisini daha derinlemesine anlamak ve sürdürülebilir yaşamın teşvik edilmesi amaç edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekofeminizm, Kadın, Doğa, Ekoloji, Dede Korkut

Abstract: Ecofeminism is a school of thought that emphasizes the link between environmental problems and gender inequality. It criticizes the patriarchal capitalist system that systematically exploits and oppresses nature and women. It also argues that environmental destruction is linked to violence and exploitation against women. The Dede Korkut Stories are among the most important works of Turkish literature and are based on a long tradition stretching from Central Asia to Anatolia. The stories center on male heroism and warriorism, often depicting relationships with nature and the environment. When viewed through an ecofeminist lens, they can be evaluated from many perspectives. First, an ecofeminist analysis of the depictions of nature and environmental themes in the stories shows how humans affect nature. Hunting, farming and animal husbandry indicate that the protagonists have to balance their relationship with nature. Ecofeminism argues that without this balance, nature is exploited and environmental imbalances arise. Second, ecofeminism can be applied to the female characters in the Dede Korkut Stories. Female characters often play supportive roles for men. According to ecofeminists, patriarchal culture exploits and subjugates women and the environment. Finally, the theme of male heroism and war emphasized in Dede Korkut Tales can be criticized from an ecofeminist perspective. The theme of male heroism and war implies the promotion of a culture of male dominance and violence that can lead to the destruction of nature. According to this perspective, male supremacy contributes to the exploitation and oppression of women and nature. This article provides an ecofeminist analysis of the relations between nature, environment, women and society in the Dede Korkut Stories. The aim is to gain a deeper understanding of society's relationship with nature and women and to promote sustainable living.

Key Words: Ecofeminism, Women, Nature, Ecology, Dede Korkut

GİRİŞ

Ekofeminizm, 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve çevre sorunları ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin birbirine bağlılığını ele almayı amaçlayan felsefi ve siyasi bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Ekofeminizm hem kadının hem de doğanın baskı altına alınmasıyla ilişkilendirilebilecek sosyal, politik ve akademik bir kuram ve eylemci bir hareket olarak adlandırılmaktadır (Opperman, 2012: 171). Bu düşünce ekolü, doğanın ve kadınların sömürülmesinin ve ezilmesinin iç içe geçtiğini ve birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirdiğini ileri sürerek hâkim ataerki kapitalist sistemi eleştirmektedir. Ekofeminizm, çevresel bozulma ve toplumsal cinsiyete dayalı adaletsizliklerin birbiriyle bağlantılı olduğu yolları inceleyerek, egemen paradigmalara meydan okuyan ve daha eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dünya çağrısında bulunan benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Ekofeminist bakış açısı, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerini sürdürmelerini sağlayan eril-dişil ayrımı ile doğa-kültür ikiliğini bütüncül bir bakış açısıyla ele almaya çalışmaktadır. Burada kültür erkeklerin bir ürünü olarak görülürken, kadınlar doğayla eş tutulmaktadır. Bu, feminist çalışmalarda çözülmemiş bir tartışma gibi görünmektedir, çünkü ikiciliğin geliştirilmesi, tahakküm mantığını üreterek kadınların ve doğanın ezilmesini meşrulaştıran önemli bir sorun alanıdır (Gezgin, 2018). Ekofeminizmin ana amacı, doğanın üzerindeki kontrolün ve baskının açığa çıkarılmasıdır. Aksi takdirde, kadın ve doğa arasındaki keskin ayrım hem kadının hem de doğanın benzer şekilde şiddete maruz kalmasının temel nedenlerinden biri haline gelebilir.

Ekofeminizm, çevre sorunlarının ele alınmasında kültürel analiz ve kavrayışın önemini vurgular. Kültür, insanların dünya görüşünü, çevre sorunlarına yaklaşımını ve değerlerini etkileyen temel bir unsurdur. Ekofeminizm, ataerkilliğin çevresel yıkım ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini ele alırken kültürel dönüşümü teşvik etmeyi amaçlar. Sorunların kökenlerini anlamak ve etkili çözümler geliştirmek için, sorunların ortaya çıktığı kültürün kapsamlı bir analizi ve kavranması gereklidir. Kültür, insanların düşünme yöntemlerini, değerlerini ve davranışlarını etkiler ve çevre sorunlarının çözümünde hayati bir rol oynar. Bu nedenle, kültürel değişimin teşvik edilmesi, çevre sorunlarının anlaşılması ve ele alınması için gereklidir. Kültür, insanların çevreyle olan ilişkilerini etkilediğinden ve çevre sorunlarına çözüm geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığından, çevre sorunları kültürel bağlamdan bağımsız olarak ele alınamaz. Ünlü kültür filozofu H. Wein'in ifadesine göre, kültür insanın en büyük ve en önemli aracıdır. İnsan, kozmostaki yerine ilişkin sorunları, yalnızca kültür aracılığıyla çözebilir (Avcı, 2014: 488). İnsan, kültür sayesinde değerlerini, inançlarını ve bilgisini aktarır, bu da insanın dünyadaki yerini ve çevresel problemlerle başa çıkma yeteneğini etkilemektedir. Wein'in bu ifadesi, kültürün insanın yaşamındaki önemini ve çevresel sorunlarla başa çıkmada kültürel analizin ve anlayışın hayati önemini vurgulamaktadır.

Kültürün temel öğelerinden edebiyat alanında, çeşitli eserler ekofeminist bir mercekle analiz edilmiş, toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşileri ve çevresel

sömürüyü sürdüren veya bunlara meydan okuyan altta yatan temalar, anlatılar ve temsiller ortaya çıkarılmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri olarak bilinen destansı hikâyeler derlemesi bu türden bir edebiyat eseridir. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bu hikâyeler, Türk halkının kültürel değerlerini, geleneklerini ve dünya görüşünü somutlaştırarak Türk edebi mirasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Bu makale, Dede Korkut Hikâyelerini ekofeminist bir perspektifle analiz etmeyi ve doğa, çevre, kadınlar ve toplum arasındaki ilişkileri incelemeyi hedeflemektedir. Doğa tasvirlerini, kadın karakterlerin rollerini ve kahramanlık ve savaş temalarını inceleyerek, bu eserlerdeki toplumsal cinsiyet dinamiklerini ve ekolojik bilinci ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Ekofeminist analiz ile hikâyelerin ataerkil yapıları, çevresel sömürüyü nasıl yansıttığı ve pekiştirdiği daha iyi anlaşılacak ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile sürdürülebilir yaşamı teşvik etme potansiyellerinin belirlenmesine katkı sağlanacaktır.

BULGULAR

Mukaddime

Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddime bölümü, kadınların nasıl tanımlandığı ve değerlendirildiği konusunda bir tartışma sunmaktadır. Metinde, erkeklerin perspektifinden kadınları sınıflandırma ve değerlendirme yetkisi olduğu vurgulanmaktadır. Kadınlar, erkekler tarafından kategorize edilebilen varlıklar olarak gösterilmektedir. Bu sınıflandırmada, erkekler yüceltilmiş bir konumda tasvir edilirken, kadınlar doğurganlık, ev işleri ve sabır gibi özellikler üzerinden tanımlanır. Kadınların ev içindeki görevleri ve erkeğin ihtiyaçlarını karşılaması ön planda tutulmaktadır. Bu tanımlama, kadınların itaatkâr ve yönlendirilmeye açık varlıklar olarak sunulduğunu göstermektedir.

Kadınlar ile ilgili olumlu izlenimler yansıtılmaktadır. Örnek olarak mukaddimede şu şekilde bir bölüm bulunmaktadır:

"Gıtdükde yerũñ otlakların geyik bilür

Gögez yerler çemenlerin kulan bilür

Ayru ayru yollar izin deve bilür

Yedi derenin kohularını dilkü bilür

Dün ile kervan göçtügün turgay bilür

Oğul kimden olduğun ana bilür" (Gökyay, 2007: 21).

Bu kısımda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadınlar "ana" olarak adlandırılmış ve oğullarının kimden olduğunu "bilen" bir konumda sunulmuştur. Kadınlar, "bilici" olarak tanımlanmış, ancak bu bilgelik annelik kavramı üzerinden inşa edilmiştir. Bu ifadeler, destanın İslamiyet öncesi ve sonrası dönemler arasında bir geçiş metni olduğu ve eski anaerkil dönemin izlerini taşıdığı bölümlerdir. Bu kısımda, kadınların doğurganlığına verilen değer nedeniyle olumlu bir bakış açısının yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Ancak ilerleyen dönemlerde, mülkiyet kavramının ön

plana çıktığı ve çocuğun ve babanın sahipliğinin vurgulandığı bir anlayışın ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu durumda, doğurganlık annelik üzerinden vurgulanırken, içinde birçok ataerkil vurgu barındıran bir baskı meydana gelmiştir. Sonraki aşamalarda, bu baskı "namus" kavramıyla kendini göstermiş ve kadının doğurganlık yeteneği ile kadınlığını kısıtlayan bir rol biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mukaddimenin son bölümü, konu açısından büyük önem taşımaktadır. Kadınlar bu bölümde şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

"Kadınlar dört türdür; Birisi ev yapan sulptur, Birisi solduran soptur, Birisi dolduran toptur, Birisi evin dayağıdır, Birisi nice söylersen bayağıdır; Ozan der, Evin dayağı odur ki, yazıdan yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa, o onu yedirir, içirir, ağırlar, azizler gönderir. O Ayşe, Fatma soyudur, hânım, onun bebekleri bitsin, ocağına bunun gibi avrat gelsin. Geldik o ki solduran soptur, sabahleyin yerinden kalkıp doğrulur, elini yüzünü yıkamadan dokuz bazlamaç ile bir küvlek yoğurt közler, doyuncaya kadar tıka basa yer, elini böğrüne vurur, bu evi harab olası ere vardığımdan beri de karnım doymadı, yüzüm gülmedi, ayağım paşmak, yüzüm yaşmak görmedi, der. Ah ne olaydı, bu er öleydi, birine daha varaydum, umduğumdan yahşi uyar olaydı, der. Onun gibilerin, hânım, bebekleri bitmesin, ocağına bunun gibi avrat gelmesin. Geldik o ki dolduran toptur, kuşluk uykudan uyanır kalkar, silkinip yerinden doğrulur; elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çarpışdurdu, kov kovladı, din dinledi, sabahtan öğlene kadar gezdi. Öğleden sonra evine geldi, gördü ki uğru köpek, yige dana evini birbirine katmış, tavuk kümesine, sığır damına dönmüş. Komşularına çağırır ki, Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Can Kız, Can Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek, ölmeye yitmeye gitmemiştim, yatacak yerim yine bu harab olasıydı; ne olaydı benim evime bir lahza bakaydınız, komşu hakkı, Tanrı hakkı deyü söylerler, der. Bunun gibinin, hânım, bebekleri bitmesin, ocağına bunun gibi avrat gelmesin. Geldik o ki nice söylersen bayağıdır, evine yazıdan yabandan bir udlu konuk gelse, er adam evde olsa ona dese ki, kalk, ekme getir, biz de yiyelim, bu da yesin dese, pişmiş ekmeğin bekası olmaz, yemek gerektir, avrat; Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi, der. Ne gelirse benim sağırma gelsin deyü elini götüne vurur, yönün eyer ve sağrısını erine döndürür. Bin söylersen birisini tutmaz, erin sözünü kulağına koymaz. O Nuh Peygamberin eşeğinin soyundandır, ondan da sizi, hânım, Allah saklasın, ocağınıza bunun gibi avrat gelmesin" (Gökyay, 2006: 30-31).

"Mukaddime" bölümünde, yukarıdaki örnekte olduğu gibi Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan kadınlar belirli bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu tasnife göre, bir kadın olumlu özelliklere sahipken diğer üç kadın olumsuz niteliklerle tanımlanmıştır. Kadından beklenen ve istenmeyen özellikler, erkeksi ve ataerkil bir bakış açısıyla dile getirilmiştir. Olumlu niteliklere sahip olan kadın,

misafirperverlik ve saygı gibi özellikler üzerinden değerlendirilmiştir. Diğer kadınlar ise olumsuzlanmıştır. Evdeki dayak atan kadın, sadece misafirperverlik ve saygı gibi olumlu özellikleriyle değerlendirilmiştir. Bu bölümde, evdeki mutsuzlukla ilgili ifadeler mizahi bir dille olumsuzlanmıştır. Kadının dile getirdiği başka bir hayat isteği görmezden gelinmiştir.

Diğer kadın tiplmelerinde ise gezip tozan ve dedikodu yapan kadınlar olumsuzlanmıştır. Kadının ev dışına çıkması ve dedikodu yapması, ataerkil toplum normlarına aykırı olduğu için olumsuz bir şekilde tasvir edilmiştir. Kadının ekonomik sıkıntıları dile getirmesi de mizahi bir şekilde olumsuzlanmıştır. Mukaddimenin bu bölümünde, kadının yaşamındaki mutsuzluklar, umutsuzluklar ve ekonomik sıkıntıları görmezden gelinmiştir. Ancak bu tasnifte yer alan kadınlardan sadece bir tanesi olumlu niteliklere sahipken diğerleri olumsuzlanmıştır. Olumsuzlanan özellikler ise aslında kadınların bağımsızlık talepleri ve hayatlarından duydukları şikayetlerdir. Feminizm, kadınların hür iradeleriyle ve bireysel tercihleri doğrultusunda yaşamalarını önemsemektedir. Tüm geleneksel normlar ve fikirlerin dışında, kadınların isteklerine ve tercihlerine saygı duyar. Solduran soyun evdeki hüznü, dolduran toyun ise eve hapsolmayı reddetme isteği ve ekonomik sıkıntılarına dair şikâyetleri, kadınsı deneyimlerdir ve feminizm için son derece önem teşkil etmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddimesinde, dört farklı kadın tasnifinin yanı sıra "karavaşlar" olarak adlandırılan bir grup daha yer almaktadır. Bu kadınlar, cariyeye ve değersiz köleler olarak tasvir edilir ve kölelik durumundan kurtulsalar bile kadın statüsüne erişemeyecek kimliklere sahip oldukları şeklinde betimlenirler:

"Kara eşek başına yular vursan katır olmaz; Karavaşa ton giydiren hatun olmaz!" (Gökyay, 2006: 26).

Feminizm bağlamında güncel çalışmalar ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan tartışma ve gelişmelerle birlikte "görünmeyen kadınlar"ın rolleri ön plana çıkmaktadır.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Türk kültür tarihi ve feminist fikirlerin merceğinden bakıldığında, geçmişteki anaerkil dönemin önemi Dede Korkut Kitabı'nda kapalı olarak yansıtılmaktadır. Bu dönemde kadınlara daha fazla toplumsal eşitlik tanınmıştır. Her ne kadar o dönemde ataerkillik geçerli olsa da Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu hikâyesinde anaerkil dönemin kalıntıları görülmektedir.

Boğaç'ın yaralanması ve annesinin doğal şifa yöntemleriyle iyileştirilmesi, kadının doğurganlık ve iyileştirme güçlerine atıfta bulunmaktadır. Bu, kadınların geçmişte toplumda önemli roller oynadığını ve doğal güçleriyle topluma katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu izler, baskın ataerkil toplum yapısı içinde ilk bakışta anlaşılabilir, ancak dikkatli bir okuyucu, geçişi gösteren önemli işaretler olarak görebilir. Boğaç'ın ölmesini engelleyen anne sütü, kadının üreme kapasitesini ima eder. Bu, kadının "hayat verme" kapasitesine sahip olduğunu

gösterdiğinden, doğayla bir bağlantı ya da ilişkiye işaret eder. Kadınların doğayla etkileşimi ve üremelerine verilen değer arkaik mitolojide yaygındı. Kadınlar doğal olarak değerli görülmüş ve toplumun üreme yeteneği için gerekli olduklarından saygı görmüşlerdir. Dede Korkut Kitabı'ndaki ana sütü teması, kadınların doğurganlığını ve toplumsal işlevini vurgulayarak bu konuda bir örnek teşkil eder. Aynı zamanda kadın ve doğanın nasıl etkileşim içinde olduğunu da göstermektedir. Eliade'nin de belirttiği gibi, anaerkil çağ boyunca kadınlar ve toprak arasında mistik bir bağ vardır. Bu dönemde gıda ürünlerini yetiştirenler genellikle kadınlardır, bu da onları varsayılan olarak toprak ve ürün sahibi yapar. Bu anlamda kadınlar "doğa" ve toprağın "kutsal" özellikleriyle ilişkilendirilir (Eliade, 2019: 129).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han'ın hikâyesinde Dirse Han, hanımını doğaya benzer şekillerde tasvir etmektedir. Bu önemli bir ayrıntıdır. Hanımının güzelliğini doğal öğelerle anlatması, o dönemdeki insanların doğal dünyayla iç içe olduklarını göstermektedir. Bu benzetmelerde, sevgilinin doğadaki varlıklarla tasvir edilmesi, doğanın güzelliğinin insanlar için en yüce kaynak olduğunu vurgulamaktadır. Hanımın boyu serviye, kaşını yayaya, yanaklarını elmaya ve ardından kavuna benzetilir. Böylelikle hem doğanın hem de kadına olan sevginin önemi vurgulanmaktadır.

*"Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı,
İvden çıkup yoriyanda selvi boylum,
Topuğında sarmaşanda kara saçlum,
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum,
Koşa badem sığmayan tar ağızlum,
Güz almasına benzer al yanaklum,
Kavunum viregüm düvlegüm,
Görir misin neler oldı"* (Ergin, 2011: 79).

Ekolojik ve olumlu açıdan bakıldığında hikâyenin bir yerinde, ana karakter Dirse Han'ın doğaya olan sevgisi ve tabiatla iç içe olma isteği dile getirilir. Bu, doğanın insan hayatının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve insanlar için büyük bir anlam taşıdığını gösterir.

*"Salkum salkum tañ yelleri esdügünde,
Sakallu bozaç turgay sayradukda,
Sakalı uzun tat eri bañladukda,
Bidevi atlar ısını görüp okradukda,
Aklı karalı seçilen çağda,
Göğsü güzel kaba dağlara gūn degende,
Big yiğitler, cılasınlar birbirine koyulan çağda"* (Gökyay, 2007: 25).

Ayrıca, hikâyede kadın karakterlerin doğa ile özel bir ilişkisi vardır. Kadınlar, doğanın bir parçası olarak tasvir edilirler ve onlar da doğaya büyük bir saygı ve sevgi beslerler. Bu, kadınların toplumda doğanın koruyucuları ve sürdürücüleri olarak görüldüğünü göstermektedir.

Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Bu hikâyeye göre Burla Hatun, oğlunun etini tüketip tüketmeme kararını oğluna bırakmakta ve bu durumu kabullenmekte tereddüt etmektedir. Ancak anlatının kadının kararı üzerinden değil, oğlunun tepkisi üzerinden ilerlediği vurgulanmaktadır. Ardından oğul annesine öfkelenir ve kendisi yerine eşi için seçim yapması gerektiğini ileri sürer. Bu durumda, kadınların annelik ile arkadaşlık-namus arasında bir seçim yapması gerektiği ve ataerkil toplumun "bedenin dokunulmazlığına" prim verdiği ileri sürülmektedir. Hikâyede bu açıdan bakıldığında kadınların özgür iradelerinin kısıtlandığı ve ataerkil toplumun baskılarına maruz kaldıkları kabul edilmektedir. Kadının seçim özgürlüğü kısıtlanır ve erkeklerin arzularına uyması beklenir. Bu durumda, kadınlar için idealize edilen eş ve anne rolleri erkeklerin beklentilerine göre şekillenir. Kadınların anneliğinin bedenlerinin dokunulmazlığının önüne geçtiği bir toplumda, erkek egemenliği ve ataerkil otorite açığa çıkmaktadır. "Ağzın kurusun ana, dilin çürüsün ana! Ana hakkı Tanrı hakkı olmamış olaydı, kalkarak yerimden doğrulaydım, yakan ile boğazından tutaydım, kaba ökçem altına alaydım, ak yüzünü kara yele tepeydin, ağzından burnundan kan şorlataydım, can tatlılığını sana göstereydim. Bu nasıl sözdür? [...] Onlar bir yediğinde sen iki ye! Seni kâfirler tanımasınlar, duymasınlar, ta ki pis dinli kafirin döşeğine varmayasın, kadehini sunmayasın, babam Kazan'ın namusunu lekelemeyesin, sakın!" (Gökyay, 2007: 49).

Dede Korkut Kitabı'nda kadın ve doğa, erkek ve doğa bir araya getirilerek bazı epitelere yer verilmektedir. Erkekler hikâyeye boyunca defalarca "gücü ve yiğitliği" temsil eden hayvanlara benzetilir. Örnek vermek gerekirse "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy" adlı hikâyede Kazan'ın annesi çocuk veremeyecek kadar yaşlandığından Karaçuk Çoban tarafından "otu bitmeyen dağlara, suyu akmayan ırmaklara, tay vermeyen atlara, yavru doğurmayan develere" (Ergin, 2011: 111) ilişkilendirilmektedir.

Türk inanç tarihinde, İslam'dan önce veya sonra ve ağaçla ilgili birçok kutsal olay, durum ve inanış bulunmaktadır. Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı hikâyede de Uruz ile ağaç konuşurken kısımlar bulunmaktadır.

"Ağaç ağaç derisem saña arlanma ağaç,

Mekke ile Medinenüñ kapusu ağaç,

Musa Kelümüñ asası ağaç,

Büyük büyük sularuñ köprüsü ağaç,

Kara kara deñizlerüñ gemisi ağaç" (Gökyay, 2006: 50-51).

Bu bizlere ağacın Türkler için ne kadar kutsal olduğunu göstermektedir. Evi temsil eden ağaçların ruh taşıdığı, bereket verdiği ve mutluluğun teminatı olduğu düşünülür. Evdeki ağaçlardan bazıları çınar, söğüt, ıhlamur, ekşi nar, iğlek, dut ve turunçtur. Kötü ruhlardan korumak için evin bahçesine iğde ve dikenli ağaçlar ve çalılar dikilir. (Ergun, 2017: 247).

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bamsı Beyrek ve Kan Turalı'nın hikâyesinde, Banu Çiçek ve Selcen Hatun'un kendilerinden fiziksel olarak daha güçlü olduklarını anladıklarında, "kendinden önce düşmana varan, baş kesip kan döken" kadınlar istemelerine rağmen, erkeklik gururlarına yediremedikleri ve sinirlendikleri belirtilmektedir (Ergin, 2011: 196). Hikâye bu açıdan, ataerkil toplumda kadınlara yönelik tutarsızlığın ve ataerkil tercihlerin değişkenliğinin bir örneğidir. Bu epizotlar, kadının güçlü ve savaşçı bir rol üstlendiğinde, erkeklerin egemenliklerini ve erkeklik gururlarını tehdit edebileceğini göstermektedir.

Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Kısırca Yenge, "çocuksuz" olduğu için kısır kısrağa, Boğazça Fatma ise "hafif" olduğu için boğaz kısrağa benzetilmektedir. Böylece Dede Korkut Kitabı'nda erkekleri temsil eden hayvanların erkekleri temsil ettiği, olumsuz imajlara sahip hayvanların, örneğin "eşek, dana, kısırak, deve" gibi hayvanların daha çok kadınlarla ilişkilendirildiği ve bu şekilde kadınların küçümsendiği söylenebilir.

Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek bir geyik kovalaması sonucu tanışır ve müsabakaya tutuşurlar. Hikâyede, Banı Çiçek'in at binip ok attığı ve dövüştüğüne dair ifadeler yer almaktadır. Bunlar, kadın karakterin sosyal yaşamda aktif olduğunu gösteren unsurlardır. Ancak, metindeki ifadelere göre, Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'i alt etmekten çekinmektedir çünkü bir kıza yenilmenin korkusuyla kadının ikincil bir konumda olduğu ve eşitsizlik yaşadığı vurgulanmaktadır.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Hikâye

Ziya Gökalp, Türk kültürü üzerine çalışmalar yapmış bir düşünürdür. Gökalp'e göre, eski Türk toplumunda kadınların genel olarak "amazon" olarak adlandırıldığını ifade etmektedir (Gökalp, 2008: 157). "Amazon" terimi, savaşçı kadınlar veya erkeksiz kadınlar anlamında kullanılmaktadır. Efsanelerde anlatılanlara göre, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Kimmer ve İskit kadınları, bu toplumun savaşçıları olarak kabul edilmekteydi.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy 'da Kazan Bey, esir düşen oğlu Uruz'u kurtarmak için düşmanlarla savaşmaya giderken eşi Burla Hatun da onun peşinden gider. Savaş meydanına geldiğinde, kocasının yaralandığını ve savaşa devam edemediğini görür. Kazan Bey, Burla Hatun tarafından "kiçmiş menüm günümü ne andurursun" (Ergin, 2011: 173) der. Kazan Bey'den önce savaşan ve yiğitlik gösteren Burla Hatun bu ifadeden çıkarılabilir. Bu ifade, Kazan Bey'in savaşçı kimliğinin Burla Hatun ile ilişkilendirebileceğini düşündürülebilir.

Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğu hikâyede dağa bir kutsallık atfedildiği görülmektedir. Türk kültüründe, eski Türk inancından beri dağlar kutsal kabul edilir. Ötüken Dağı Doğu Türkleri için, Tanrı Dağları ise Batı Türkleri için kutsal ve mübarek dağlardır. Ancak sadece Ötüken'e saygı duymak doğru değildir, çünkü Türk kültürü ve inancında dağlar, Tanrı'ya yakın olan mekânlar arasında sayılır (Bütüner, 2021: 443).

"Uruz babasının sözün simadı, kayıdup girü döndi. Yirden yüce tağlar başına yoldaşların alup çıkdı. Ol zamanda oğul ata sözün iki eylemez idi, iki eylese ol oğlanı kabul eylemezler idi. Uruz gin yakadan sünüsün sançdı turdı" (Ergin, 2011: 150).

Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğu hikâyede, düşmanın onları öldürme niyetini "ocağını söyindürün" (Ergin, 2011: 169) ifadesiyle ifade etmesinin bir nedeni olduğu düşünülmektedir. "Ocağını söyindürün" ifadesi, Kazan Bey'in ailenin lideri olduğunu ve ondan sonra gelen oğlu Uruz'un ailenin liderliğini sürdüreceğini vurgulamaktadır. Dede Korkut Kitabı'na göre bir erkeğin varlığının olmadığı bir aile, aile olma amacını kaybetmiş demektir. Bu ifade, geleneksel Türk aile yapısında erkeğin reis olarak kabul edildiği ve ailenin devamı için erkeğin varlığının önemli olduğu fikrini yansıtmaktadır.

Ayrıca, hikâyede Kazan'ın tüm Oğuz beyleriyle savaştıktan sonra oğlu Uruz'a yenilmesi, kurgusal olarak, tutsak babanın kurtarıma görevinin oğula verilmesinden kaynaklanır. "Elhamdulillah menüm oğalançuğum büyük er olmuş" (Ergin, 1997a: 241) denilmesi erkeklere lütfedilen bir tür kahramanlık yolculuğunu simgeler. Oğul, babasını kurtarmak için bir sınavı tamamlamak zorundadır ve bu, onun olgunlaşmasını ve babasına duyduğu sorumluluğu gösterir (Karakaş, 2013: 1874).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

"Duha Koca Oğlu Deli Dumrul" hikâyesi, ideal eş anne ile ilgili bir önem teşkil etmektedir. Bu hikâyede Deli Dumrul, Azrail'e meydan okur ve Allah Deli Dumrul'un canının alınmasını emreder. Dumrul Allah'a canımı alacaksan sen al diye yakarınca Allah bunu beğenir ve canının yerine başka bir can bulabilirse affedeceğini söyler. Babası ise ona canını veremeyeceğini ifade eder.

"Dünya şirin, can aziz,

Canumu kıyabilmen bellü bilgil.

Menden aziz, menden sevgülü anañdur,

Oğul anaña var" (Gökyay, 2007: 115)

Dumrul daha sonra annesine gider ve aynı cevabı alır. Deli Dumrul, bu yanıtlardan sonra Azrail'e karısını ve çocuklarını gördükten sonra canını alabileceğine dair bir emir verir. Karısına olanları anlattıktan sonra Deli Dumrul istemese dâhi karısı onun yerine kendi canını verebileceğini söyler. Allah bu durumdan hoşnut olur ve Deli Dumrul'u affeder, babasıyla annesinin canını alır ve karısına yüz kırk yıl ömür verir. Bu hikâyenin en önemli özelliklerinden biri, kutsal

annelik rolünden vazgeçmektir. Deli Dumrul'un annesi son derece insani bir kaygıyla oğlu için canını vermemekte ve canın tatlılığından bahseder. Hikâyedeki kutsallık motifi böylelikle eşe geçiş sağlamaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde boy adları genellikle erkek kahramanların ve çoğunlukla babalarının adlarından oluşmaktadır. Bu durum, klasik ataerkillik anlayışını yansıtmaktadır. Dede Korkut, ilahi otoriteyi temsil ederken, babalar ise aile içinde dünyevi otoriteyi temsil etmektedir. Bu şekilde, iktidarın ilahi-dünyevi paylaşımı gerçekleştirilmiş gibi görünmektedir. Kadınların ise genellikle ikincil bir rolde olduğu ve ataerkil hiyerarşinin net bir şekilde görüldüğü söylenebilir. Örnek vermek gerekirse "Duha Koca oğlu Deli Dumrul" boyunda eşi için canını vermeyi kabul eden kadının adı geçmemektedir ayrıca hikâyede ekofeminizm bakış açısıyla kadının eşine can vermesi sonucunda kıymet kazandığı belirtilebilir (Gökyay, 2007: 884).

Bu bağlamda, hikâyenin ekofeminist bir perspektiften değerlendirilmesi çevre ve cinsiyet ile ilgili önemli temaların anlaşılmasına katkıda bulunabilir:

1. Doğa ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: Hikâyede Dumrul'un köprüsünün başında beklemesi ve bu bekleyişin ardından doğadan daha fazla para kazanması, doğa ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantıyı gösteren bir örnek olabilir (Mungan, 2016: 294). Ekofeminizme göre, doğanın sömürülmesi ve tahribatı genellikle ataerkil bir toplumun ürünüdür. Dumrul'un bu bağlamda doğadan daha fazla para kazanması, erkek egemen bir düzenin doğayı nasıl sömürdüğünü yansıtabilir.
2. Annenin ve Doğanın Değeri: Dumrul'un annesiyle olan ilişkisi, ekofeminist perspektiften bakıldığında, anne doğası ve anaçlığın doğa ile olan bağlantısını temsil edebilir. Ekofeminizme göre, kadınlar sıkça doğayla ilişkilendirilir ve kadınların hakları ile çevre hakları arasında güçlü bir paralellik vardır. Bu bağlamda, Dumrul'un annesi, doğanın ve kadının toplumsal değerini simgeliyor olabilir.
3. Çocukluktan Yetişkinliğe Geçiş: Dumrul'un hikâyenin sonunda karısının sevgisi sayesinde yeni bir yaşam olanağına kavuşması, ekofeminist bakış açısından, insanlığın çocukluktan yetişkinliğe geçişini temsil edebilir. Bu, toplumun sürdürülebilir bir geleceğe doğru evrilmesini ve çevresel sorumluluk bilincini işaret edebilir.

Sonuç olarak, Dumrul Hikâyesinin ekofeminist bir bakış açısıyla değerlendirilmesi doğa, toplumsal cinsiyet ve insan-doğa ilişkileri temalarının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Bu analiz, hikâyenin özgün yapısını ve içerdiği önemli mesajları daha geniş bir perspektiften ele almamıza yardımcı olabilir.

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Altıncı boy olan "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" hikâyesinde, ideal sevgili olarak araştırmalara konu olan karakterlerden biri "Selcen Hatun" olarak geçmektedir.

Selcen Hatun köklü bir aileye sahip olup, evleneceği erkeği sınavarak seçen, seçtiği erkeğe de sonuna kadar bağlı olan, yeri geldiğinde sevdiği erkeği kendi ailesine karşı bile savunmakta olan bir tip olarak yorumlanmaktadır (Ekici 2000: 8).

"Evet, canım baba, öyle isterim. Yoksa varasın, bir cici bici Türkmen kızını alasın, aniden dayanayım, üzerine düşeyim, karnı yırtıla" (Gökyay, 2006: 144).

Yukarıdaki metinde Kan Turalı'nın sözlerinden anlaşılacağı üzere alp kadın tipi övülürken, bazı kadın tipleri de "cici bici Türkmen kızı" söylemi ile eleştirilmiştir.

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı hikâyesinde Kan Turalı, başlangıçta düşmana kendisinden önce varacak bir kadın istediği için Selcen Hatun'u seçer. Selcen Hatun sayesinde üç kez hayatı kurtarılan Kan Turalı, bu durumun bilinmesini kabul edemez ve onu öldürmeye karar verir. Çünkü bu, ataerkil toplumda erkeklik rolünü sorgulama riskini taşır ve ataerkil iş birliği içinde oluşturulan erkeksi role zarar verebilir.

"Tez sevdin, tez usandın,

Kavat oğlu kavat!

Kadir Allah bilir, ben sana,

Munisim, yârim, kıyma bana!" (Gökyay, 2006: 161).

Bu epizot, kadın hakkındaki düşüncenin ataerkil tercih ve çıkarlara bağlı olarak nasıl değişebileceğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum, kadının değerinin sadece erkeğin çıkarlarına hizmet etmekle sınırlı olduğunu ve kadının hayatının erkeğin isteklerine tabi olduğunu vurgulamaktadır. Bu olaya Raewyn Connell'in ortaya koyduğu hegemonik erkeklik açısından da bakılabilir.*

Hikâyede aynı zamanda cinsiyete dayalı iş bölümünün nasıl olduğuna dair önemli ipuçları verilmektedir. Destanda Kan Turalı'yı öven yiğitler, beylerine "Babanın ak ban eşiğinde, Karavaşlar inek sağır görmedin mi?" şeklinde söylemektedirler. Bu ifade, ev içinde yemek pişirme, temizlik ve bakım gibi görünmeyen emek olarak değerlendirilebilecek işlerin bu köleler tarafından yapıldığını göstermektedir.

Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Hikâyesi

Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Boyu'ndaki Bayındır Han ve Salur Kazan gibi yöneticilerin mal-mülk ve güçlerini göstermek için gösterişli çadırlar, ipek halılar ve altın sürahiler kullandıkları ifade edilmektedir (Ergin, 2011: 77). Bu durum, Oğuz toplumunda yöneticilerin büyük bir mal varlığına sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, genel olarak halkın çoğunluğunda mülk sahibi olanların erkekler olduğu da belirtilmektedir.

* Hegemonik erkeklik, "iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik biçimi" olarak tanımlanmaktadır (Connell, 1998: 245).

Dede Korkut Kitabı, kadınları yalnızca küçümseme amacıyla hayvanlara benzetmekle kalmaz, aynı zamanda farklı özellikleri nedeniyle hayvanlarla karşılaştırır. Örneğin, Kazılık Koca, karısının hamile olduğunda develerinin ve koyunların "yükü" olduğunu ve onlardan doğacak olmakta yavruların cinsiyetini merak ettiğini belirtmektedir (Ergin, 2011: 205).

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye

"Dadılar", ötekiliğin bir parçası olarak ele alınması gereken bir husustur. Bu hikâyede örneğin, Tepegöz'ün kendisi için getirilen sütanneleri ve dadıları öldürme nedenleri bu durumu ortaya koymaktadır.

Hikâyede, Tepegöz, Deli Dumrul ve bazen de Basat gibi olağanüstü özelliklere sahip karakterler bulunmaktadır. Ancak, ilahi isimler olarak bahsedilen Azrail, Cebrail ve Hızır gibi karakterler hariç tutuluyor. Ayrıca, bu özelliklere sahip tek kadın/dişi karakter, Tepegöz'ün annesi olan peri kızıdır (Gökyay, 2006: 175). Bu yönüyle fark yaratmaktadır.

Tepegöz'ün annesi belirtildiği üzere mitolojik bir varlıktır. Tepegöz'ü korumak için ona yüzük vermesi ise annelik iç güdülerinin belirtisine işaret etmektedir (Ergin, 2011: 208).

Peri Kızı aynı zamanda Türk mitolojisinde doğa ruhlarıyla ilişkilendirilen ve doğanın yaratıcı gücünün sembolü olarak kabul edilen olağanüstü bir varlıktır. Türk sözlü kültüründe doğa ruhları ve iye kültürü birbiri ile bağlantılıdır; doğadaki çeşitli güçlerin sembolü olarak olağanüstü bir tip olarak görülmektedir. Dil ve dişiliğine bağlı olarak doğanın yaratıcı gücünün sembolü olarak belirtilmektedir. (Sarpkaya, 2015: 103). Dişilik ve doğadaki çeşitli güçlerin sembolü olarak görülmektedir. Bu bulguda, Peri Kızı'nın doğadaki sembolik değerlerle birlikte dişilik özelliklerini temsil ettiği ve eril bir figür olan Konur Koca Sarı Çoban tarafından tecavüze uğraması dikkat çekmektedir. Bu durum, erkeğin kadına karşı üstünlük kurma ve tahakküm altına alma çabasının bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Türk kültüründe "ad alma/verme" geleneği önemli bir yer tutmaktadır. Bu geleneğe göre, bir kişi çocukluktan ergenliğe geçişini simgeleyen bir ritüel olan "ad alma" töreniyle yeni ad alır. Bu ad genellikle kişinin karakterini, özelliklerini veya toplumda kazandığı bir değeri yansıtır. Gökyay'ın belirttiği gibi, Türklerin ad alma geleneği İslamiyet öncesi dönemlerde genellikle şamanlar tarafından gerçekleştirilirdi (Gökyay, 2007: 1094-1097). Ancak İslam etkisiyle birlikte şamanın yerini dervişler almıştır. Dede Korkut gibi önemli figürler, Dede Korkut'ta ad veren kişiler olarak görülmektedir.

Begil oğlu Emren'in maceralarının tamamının bir ad alma ritüeli olarak sunulduğu ifade edilebilir. Bu, erkek karakterler için bir geçiş ritüeli ve toplumsal kabulün bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Ancak kadınlar için böyle bir durum söz konusu değildir.

Genellikle Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın karakterlerin erkekler tarafından sözlerinin dinlenmediği veya düşünme yetilerine güvenilmediği ifade edilmektedir. Bu ifadeler, o dönemdeki toplumsal cinsiyet ilişkilerini yansıtan bir perspektifi yansıtmaktadır.

Begil Oğlu Emren Hikâyesinde "hatun kişinin 'aklı keleşisi eyüdüdür'" (Ergin, 2011: 218) ifadesi, bir kadının akıllı olmadığını veya düşünce kapasitesinin sınırlı olduğunu ima etmektedir. Bu ifade, kadınların kararlarını veya önerilerini ciddiye almadıklarını göstermektedir.

Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Bu hikâye genel olarak Uşun Koca'nın oğlu Segrek'in abisi Egrek'i kurtarmak için çaba göstermesi üzerine kurulmaktadır. Bu özellik, belirli bir kültürel veya toplumsal bağlamda aile yapısına ilişkin bir vurgu yapabilir. Bazı kültürlerde, erkek kardeşlerin aile içinde özel bir konumu veya sorumlulukları olabilir. Bu, erkeklerin aile reisi veya koruyucu rolüne daha fazla odaklanıldığı toplumlarda sıkça görülebilir.

"Uşun Koca Oğlu Segrek" adlı hikâyede, çocuk sahibi olmanın bireysel mutluluktan öte toplumu ve devleti memnun etmek açısından önemli olduğu gözlemlenmektedir. Segrek, gerdek gecesi yaşadığı sorunlar nedeniyle çocuk sahibi olamayacağından dolayı toplum tarafından "kısır" olarak nitelendirileceği endişesini taşımaktadır. Segrek'in eşi, bu durumu Segrek'in anne ve babasına anlatmadan önce "kademi kutsuz gelin diyince udsuz gelin disünler" (Ergin, 2011: 229) ifadesini kullanarak kendini haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Bu ifadeyle, kadının kişisel meselesi olmaktan çıktığı ve utanmaz gelin olmayı göze alarak istenmeyen gelin olmadığını göstermeye çalıştığı belirtilmektedir.

Dede Korkut Kitabı'ndaki kadınlar genellikle erkeklere aşırı bir şekilde bağlılık gösterirler ve erkeğin onayını, sevgisini kazanmak için çabalarlar. Aşk, onlar için hayatlarının merkezinde yer alır ve bu nedenle kendi özgürlüklerini ve isteklerini sıkça feda ederler. Bu, feminist eleştirmenlerin aşkın kadınları sınırlayan ve baskı altına alan bir duygu olarak görmelerini destekleyen bir örnek olabilir.

Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu'ndaki örnekte, Segrek'in kardeşini kurtarmak için uzun bir süreliğine ayrılması gerektiği söylenmektedir. Segrek'in eşi, ona hitaben güçlü bir bağlılık ifadesiyle "Yigidüm men sana bir yıl bakam, bir yılda gelmez-isen iki yıl bakam, iki yılda gelmezisen üç dört yıl bakam, dört yılda gelmez-isen biş yıl altı yıl bakam, altı yol ayrına çadır dikem, gelenden gidenden haber soram, hayır haber getürene at ton virem kaftanlar geydürem, şer haber getürenün başını kesem, irkek sineği üzerüme kondurmayam, murad vir murad al andan git yigidüm" (Ergin, 2011: 229) şeklinde seslenir.

Bu ifade, Segrek'in eşi tarafından gösterilen güçlü bağlılığı ve fedakarlığı yansıtmaktadır. Eşi, Segrek'e "Ne kadar süre gidersen git, senin dönmeni beklerim. Ne olursa olsun seni terk etmem, sana olan bağlılığımı gösteririm. İyi haber getirene binlerce at koşar, güzel kaftanlar giyerim. Kötü haber getirene başını keserim. Üzerime hiçbir kötülüğün etkisini sokmam, dileğini yerine getirir,

dileğini yerine getirmezsene bile senin yanından ayrılmam" demektedir. Feministler, kadının erkeğe olan ihtiyacı nedeniyle bu bağıllık duygusuna sahip olduğunu düşünmektedirler. Bu duygu, kadını erkeğin gerisinde bıraktığı için ilerlemesine engel olmakta ve onu kısır bir döngü içine mahkûm bırakmaktadır.

Salur Kazan Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye

Hikâyede aile ilişkileri çerçevesinde erkek kardeşlerin "emmi" veya "dayı" olarak önemli olduğu anlaşılmaktadır. 11. boyda Uruz, babası Salur Kazan'ın tutsak olduğunu öğrenir ve annesinin yönlendirmesiyle emmisi (amcası) Kara Göne'ye haber gönderir. Ardından birlikte Kazan'ı kurtarmaya giderler. Bu durumda, Uruz'un emmi (amcası) Kara Göne, ona yardım etmek ve babasını kurtarmak için birlikte hareket eden önemli bir aile üyesidir. Emmi veya dayı olarak, aile içindeki erkek kardeşlerin koruyucu ve destekleyici rolleri olduğunu söyleyebiliriz. Aile ilişkileri, bu metinde erkek kardeşlerin bir araya gelerek bir aile üyesini kurtarmak için güçlerini birleştirdiği şekilde vurgulanmaktadır.

İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye

İç Oğuz'a Taş Oğuz'un Asi Olduğu ve Beyrek'in Öldüğü hikâyede anaerkil dönemden kalma bir motifin varlığına dikkat çekilmektedir. Aruz Bey, Kazan Bey'in düzenlediği yağmaya çağrılmadığı için sinirlenmiş ve asi bir tavır sergilemiştir. Ancak Beyrek, İç Oğuz'dan başka kimsenin yanında olmamayı tercih etmiştir. Beyrek, Taş Oğuz beylerinden bir kız almıştır ve Beyrek ile Taş Oğuz arasındaki akrabalık ilişkisi ana soyluluktan kaynaklanmaktadır. Taş Oğuz beyleri, İç Oğuz ile iş birliği yapmak için sadece damatları Beyrek'i çağırılmaktadır, ancak Beyrek İç Oğuz'a ihanet etmeyi reddeder. Bu motifte, anaerkil yapıya vurgu yapılırken, Beyrek anaerkiye uymayan bir tutum sergileyerek Aruz Bey tarafından cezalandırılır (Ergin, 2011: 243).

Aruz Bey'in Beyrek'i öldürdüğü ve Aruz Bey'in Kazan Bey'in dayısı olduğu belirtilmektedir. Kazan Bey ile Aruz Bey arasındaki ilişki, "avankulat" terimiyle ilişkilendirilen anaerkil döneme atıfta bulunur. Avankulat terimi, annelerin erkek kardeşlerinin tüm kız kardeşlerinin oğullarının koruyucusu olduğu klan kardeşliğinin daraltılmış bir biçimini ifade eder. Dede Korkut Kitabı'nda bu kardeşlik ilişkisi Kazan Bey ile sona erer. Kazan Bey, Beyrek'in intikamını almak için kardeşi Kara Göne'nin yardımıyla dayısı Aruz Bey'i öldürür. Bu, dayıya ve dolayısıyla anaerkil yapıya karşı alınan bir tutumu temsil eder ve Oğuz toplumunun genel tavrını ifade etmektedir (Ayaz, 2015: 156).

Hikâyede genel olarak Kazan Han ile dayısı Aruz Koca arasındaki mücadele anlatılmaktadır. Aruz Koca, Kazan Han'a isyan eden bir pozisyonundadır ve bu durum, annenin tarafından akrabalıkların baba tarafından akrabalıkla kıyaslanması imkânını sağlar. Yani, bu hikâyede değerli olan yine "babanın soyu"dur. Bu, ataerkil bir toplum yapısını yansıtmaktadır, çünkü soyun geçmesi ve akrabalık ilişkileri genellikle baba hattı üzerinden değerlendirilir ve vurgulanır.

SONUÇ

Dede Korkut Kitabı'nın incelenmesi ve ekofeminizm perspektifiyle ele alınması, kadın deneyimlerinin ve çevresel bilincin önemli bir analizini sunmaktadır. Bu makalede yapılan analizler, kadın karakterlerin aile, evlilik, annelik ve ötekilik temaları çerçevesinde incelenerek, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil sistemin nasıl işlediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, çevre ve doğa ile ilişkilerinin de metinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Dede Korkut Kitabı, kadın karakterlerin genellikle seçkin ve atlı göçebe yaşam tarzında yer alan kadınlar olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. Ancak, kitapta toplumsal bir tabakalaşmanın olmadığı düşüncesi yanıltıcı olabilir. Bu seçkin sınıfın hikâyeleri, kitabın tarih ve yaşam biçimiyle ilişkili olduğu kabul edilmelidir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerini daha iyi anlamamıza ve kitabın toplumun genel doğaya karşı tutumuna nasıl katkıda bulunduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Kadın karakterlerin incelenmesi, onların statüleri, davranışları ve eylemleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Direnç, mücadele, cesaret, başkaldırı gibi niteliklerin yanı sıra, uzlaşma, baş eğme, korku gibi kültürel duygu kodları da kadınların rol ve davranışlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu analiz, kadınların kitapta birtakım roller üstlendiğini ve çeşitli şekillerde güçlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, kadın karakterlerin statülerini ve davranışlarını belirleme konusunda erkek karakterlere kıyasla daha fazla zorlukla karşılaştıkları görülmektedir. Aile teması içinde, kız-erkek çocuklara yönelik ayrımcılık, kız kardeşlerin yokluğu ve anne-kız ilişkilerinin azlığı dikkat çekmektedir. Bu unsurlar, ataerkil sistemin etkilerini ve erkek egemenliğini yansıtmaktadır. Kadın karakterlerin çoğunlukla erkek kardeşlerin veya babaların tahakkümü altında olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, anne-kız, baba-kız ilişkilerinin neredeyse hiç yer almadığı görülmektedir, bu da kitapta aile ilişkilerinde belirli bir dengesizliği işaret etmektedir. Kadın karakterlerin azlığı, toplumda kadınların sıklıkla izole ve koruma altında olduğunu yansıtır. Bu, erkeklerin kadınları koruma ve kontrol etme eğilimini vurgular ve toplumsal cinsiyet rollerinin katı bir şekilde yansımaları gösterir. Bu temsil, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadınların bağımsızlığını sorgulayan feminizmin eleştirilerine tabi tutulmuştur.

Sonuç olarak, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerinin incelenmesi, kitaptaki toplumsal cinsiyet dinamiklerini ve ataerkil sistemin etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ekofeminizm perspektifiyle yapılan bu analiz, çevre ve doğa ile olan ilişkilerin de önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin deneyimleri ve stratejileri, günümüzdeki kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesine ışık tutabilir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı gibi kaynak eserlerde kadın deneyimlerinin ve farklı kadınlık deneyimlerinin görünür hale getirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, ataerkil sistemin yeniden üretimine karşı dikkatli olunmalı ve kadınların direnişlerinin ve stratejilerinin desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Avcı, M. (2014). Çevre, İnsan ve Kültürü Birbirine Bağlayan Etmen: Su. *Çevre ve Ahlak Sempozyum Bildiri Metinleri Kitabı*, 485-497.
- Ayaz, B. (2015). Dede Korkut Kitabı Bağlamında Anaerkil Yapıdan Ataerkil Yapıya Geçiş Sürecinde Avankulat (Dayı Kültü) Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi* 1, 155-162.
- Bütüner, Ş. (2021). Çevre Bilinci Oluşturmada Türk Mitolojisinin Rolü: Dede Korkut Hikâyelerine Ekoeleştirel Bir Yaklaşım. *Türk Dünyası Araştırmaları* 255, 433-448.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar; Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ekici, M. (2000). "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara.
- Elçin, Şükrü (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (2019). *Kutsal ve Kutsal-dışı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı-I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınevi.
- Ergun, P. (2017). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gezgin, S. (2018). *Medya ve İletişime Diyalektik Bakış*. Konya: Eğitim Yayınları.
- Gökalp, Z. (2008). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Gökyay, O.Ş. (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gökyay, O.Ş. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Karakaş, R. (2013). Dede Korkut Hikâyelerinde "Tutsaklıktan Kurtarma Motifi" ve "Bey Oğulları" Arasındaki İlişki. *Turkish Studies*. Volume 8/1: 1867-1879.
- Opperman, S. (2012). *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sarpkaya, S. (2015). Dede Korkut Kitabı'nda Olağanüstü Tipler. *Millî Folklor*, 107, 97-107.
- Soysal Eşitti, A. (2016). Murathan Mungan'ın Hikâye ve Romanlarında Toplumsal Cinsiyet Eleştirisi. (Doktora Tezi) Erişim Adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/590235>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Ekofeminizm, çevre sorunları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki bağlantıyı vurgulayan bir düşünce ekolüdür. Bu akım, ataerkil kapitalist sistemin doğayı ve kadınları sistematik bir düzeyde sömürdüğünü ve ezen bir yapı oluşturduğunu eleştirmektedir. Aynı zamanda çevresel yıkımın kadınlara yönelik şiddet ve sömürü ile bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Ekofeminist perspektif, Dede Korkut Hikâyeleri gibi eserlerde de çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Bu hikâyeler, Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında yer alır ve Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan uzun bir geleneğe dayanmaktadır. Doğa ve çevre, hikâyelerde sıklıkla erkek kahramanlık ve savaşçılık merkezine alınarak tasvir edilir. Ekofeminizmin hikâyelerdeki doğa tasvirlerine ve çevresel temalara uygulandığında, insanların doğayı nasıl etkilediğini gösterdiği görülür. Avcılık, çiftçilik ve hayvancılık gibi faaliyetler, kahramanların doğayla olan ilişkilerini dengelemeleri gerektiğini vurgular. Ekofeminizme göre, bu denge olmadan doğa istismar edilir ve çevresel dengesizlikler ortaya çıkar. Ekofeminizm aynı zamanda Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın karakterlere de uygulanır. Kadın karakterler sıklıkla erkekleri destekleyici roller oynamaktadır. Ekofeministlere göre, ataerkil kültür kadınları

ve çevreyi sömürmekte ve boyun eğdirmektedir. Bu hikâyelerdeki kadınların güçsüzleştirilmesi ve sadece erkeklerin etrafında dönmesi, kadınların ve doğanın ezildiği bir sistemi yansıtır. Ekofeminizm, Dede Korkut Hikâyelerinde vurgulanan erkek kahramanlık ve savaş temasını da eleştirel bir perspektifle değerlendirir. Bu tema, doğanın tahribatına yol açabilecek bir erkek egemenliği ve şiddet kültürünün teşvik edildiğini ima etmektedir. Bu perspektife göre, erkeklerin üstünlüğü, kadınların ve doğanın sömürülmesine ve baskı altına alınmasına katkıda bulunmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin ekofeminist bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, toplumun doğa ve kadınlarla olan ilişkisini daha derinlemesine anlamayı ve sürdürülebilir yaşamın teşvik edilmesini amaç edinir. Bu analiz, hikâyelerin gelecekteki yorumlanmalarında çevre ve cinsiyet eşitliğinin gözetilmesini ve ataerkil kapitalizmin yıkıcı etkilerine karşı farkındalık yaratmayı hedefler. Bu sayede, toplumda ekolojik denge ve cinsiyet eşitliği için bilinçli bir çaba gösterilmesi ve ataerkil kapitalizmin getirdiği zararlara karşı mücadele edilmesi desteklenir. Dede Korkut Kitabı'nın incelenmesi ve ekofeminizm perspektifiyle ele alınması, kadın deneyimlerinin ve çevresel bilincin önemli bir analizini sunmaktadır. Kadın karakterlerin rolleri, statüleri, davranışları ve ilişkileri incelenerek, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil sistemin nasıl işlediği ortaya konulmaktadır. Ayrıca, kitapta doğa ve çevreyle olan ilişkilerin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kitap, seçkin ve atlı göçebe yaşam tarzında yer alan kadınların hikâyelerini yansıtmaktadır. Ancak, kitapta toplumsal bir tabakalaşmanın olmadığı düşüncesi yanıltıcı olabilir. Seçkin sınıfın hikâyeleri, kitabın tarih ve yaşam biçimiyle ilişkili olduğu kabul edilmelidir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerini daha iyi anlamamıza ve kitabın toplumun genel doğaya karşı tutumuna nasıl katkıda bulunduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kadın karakterlerin incelenmesi, onların statüleri, davranışları ve eylemleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Direnç, mücadele, cesaret, başkaldırı gibi niteliklerin yanı sıra, kültürel duygu kodları olan uzlaş, baş eğme, korku gibi faktörler de kadınların rol ve davranışlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu analiz, kadınların kitapta çeşitli roller üstlendiğini ve çeşitli şekillerde güçlendirildiğini göstermektedir. Ancak, kadın karakterlerin statülerini ve davranışlarını belirleme konusunda erkek karakterlere kıyasla daha fazla zorlukla karşılaştıkları görülmektedir. Aile teması içinde, kız-erkek çocuklara yönelik ayrımcılık, kız kardeşlerin yokluğu ve anne-kız ilişkilerinin azlığı dikkat çekmektedir. Bu unsurlar, ataerkil sistemin etkilerini ve erkek egemenliğini yansıtmaktadır. Kadın karakterlerin çoğunlukla erkek kardeşlerin veya babaların tahakkümü altında olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, anne-kız, baba-kız ilişkilerinin neredeyse hiç yer almadığı görülmektedir, bu da kitapta aile ilişkilerinde belirli bir dengesizliği işaret etmektedir. Sonuç olarak, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerinin incelenmesi, kitaptaki toplumsal cinsiyet dinamiklerini ve ataerkil sistemin etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ekofeminizm perspektifiyle yapılan bu analiz, çevre ve doğa ile olan ilişkilerin de önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin deneyimleri ve stratejileri, günümüzdeki kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesine ışık tutabilir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı gibi kaynak eserlerde kadın deneyimlerinin ve farklı kadınlık deneyimlerinin görünür hale getirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, ataerkil sistemin yeniden üretimine karşı dikkatli olunmalı ve kadınların direnişlerinin ve stratejilerinin desteklenmesi gerekmektedir. Ekofeminizm perspektifiyle, çevre ve cinsiyet eşitliği bilincinin artırılmasına ve daha sürdürülebilir bir topluma yönelik farkındalığın güçlendirilmesine katkıda bulunulabilir. Dede Korkut Kitabı'nın ekofeminizm perspektifiyle incelenmesi, kadın deneyimlerinin ve çevresel bilincin önemli bir analizini sunmaktadır. Kitaptaki kadın karakterlerin rolleri, statüleri ve ilişkileri toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil sistemin işleyişi açısından değerlendirilir. Ayrıca, kitapta doğa ve

çevreyle olan ilişkilerin de vurgulanması, ekofeminist bakış açısının önemini ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin deneyimleri, direnişleri ve güçlenmeleri, günümüzdeki kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesine ışık tutabilir. Bu analiz, kadın deneyimlerinin ve farklı kadınlık deneyimlerinin görünür hale getirilmesinin ve ataerkil sistemin etkilerine karşı bilinçli bir duruşun desteklenmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, çevre ve cinsiyet eşitliği bilincinin artırılması için önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT: Ecofeminism is a school of thought that emphasizes the link between environmental problems and gender inequality. This movement criticizes the patriarchal capitalist system that systematically exploits and oppresses nature and women. It also argues that environmental destruction is linked to violence and exploitation against women. The ecofeminist approach can also be examined from different point of views in works such as Dede Korkut Stories. These stories are among the most important works of Turkish literature and are based on a long tradition stretching from Central Asia to Anatolia. Nature and the environment are often depicted in the stories with male heroism and warriorism at the center. Applying ecofeminism to the depictions of nature and environmental themes in the stories shows how humans affect nature. Activities such as hunting, farming and animal husbandry emphasize the need for heroes to balance their relationship with nature. According to ecofeminism, without this balance, nature is exploited and environmental imbalances arise. Ecofeminism is also applied to the female characters in the Dede Korkut Stories. Female characters often play supportive roles for men. According to ecofeminists, patriarchal culture exploits and subjugates women and the environment. The disempowerment of women in these stories and the fact that they revolve solely around men reflects a system in which women and nature are oppressed. Ecofeminism also critically evaluates the theme of male heroism and war emphasized in Dede Korkut Stories. This theme implies the promotion of a culture of male domination and violence that can lead to the destruction of nature. According to this perspective, male supremacy contributes to the exploitation and oppression of women and nature. Evaluating the Dede Korkut Stories from an ecofeminist perspective aims to gain a deeper understanding of society's relationship with nature and women and to promote sustainable living. This analysis aims to promote environmental and gender equality in future interpretations of the stories and to raise awareness of the destructive effects of patriarchal capitalism. This promotes a conscious effort for ecological balance and gender equality in society and to fight against the harms of patriarchal capitalism. Examining the Book of Dede Korkut and approaching it from an ecofeminist perspective provides an important analysis of women's experiences and environmental consciousness. By examining the roles, status, behaviors and relationships of female characters, it reveals how gender roles and the patriarchal system operate. In addition, relationships with nature and the environment play an important role in the book. The book reflects the stories of women in the elite, horse-drawn nomadic lifestyle. However, the idea that there is no social stratification in the book may be misleading. It should be recognized that the stories of the elite class are related to the history and lifestyle of the book. This analysis helps us to better understand the female characters of the Book of Dede Korkut and how the book contributes to the general attitude of society towards nature. The analysis of the female characters is based on their status, behavior and actions. In addition to qualities such as resistance, struggle, courage and rebellion, cultural emotional codes such as compromise, submission and fear have also been influential in determining women's roles and behaviors. This analysis shows that women assume various roles in the book and are empowered in various ways. However, it is observed that female characters face

more difficulties in determining their status and behavior than male characters. Within the theme of family, the discrimination against boys and girls, the absence of sisters and the scarcity of mother-daughter relationships are noteworthy. These elements reflect the effects of the patriarchal system and male dominance. It is stated that female characters are mostly under the domination of brothers or fathers. Moreover, mother-daughter and father-daughter relationships are almost absent, indicating a certain imbalance in family relationships in the book. In conclusion, analyzing the female characters of the Book of Dede Korkut helps us understand the gender dynamics and the effects of the patriarchal system in the book. This analysis from the perspective of ecofeminism also reveals an important dimension of relations with the environment and nature. The experiences and strategies of female characters can shed light on women's struggle for freedom and equality today. This analysis emphasizes the importance of making women's experiences and different experiences of womanhood visible in source works such as the Book of Dede Korkut. Furthermore, the reproduction of the patriarchal system needs to be guarded against and women's resistance and strategies need to be supported. An ecofeminist perspective can contribute to raising awareness of environmental and gender equality and strengthening awareness towards a more sustainable society. Examining the Book of Dede Korkut from an ecofeminist perspective offers an important analysis of women's experiences and environmental consciousness. The roles, status and relationships of the female characters in the book are evaluated in terms of gender roles and the functioning of the patriarchal system. In addition, the book emphasizes relationships with nature and the environment, revealing the importance of an ecofeminist perspective. The experiences, resistance and empowerment of the female characters can shed light on women's struggle for freedom and equality today. This analysis emphasizes the importance of making women's experiences and different experiences of femininity visible and promoting a conscious stance against the effects of the patriarchal system. It is also recognized as an important step towards raising awareness of the environment and gender equality.